

Moderniosios religijos formavimosi prielaidos, raiška ir ypatumai

MILDA ALIŠAUSKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

SANTRAUKA. Šio straipsnio tikslas – ištirti, kaip religija reiškiasi modernioje visuomenėje. Siekdama minėto tikslo, autorė pasitelkia religijos sociologijos klasikų Roberto Bellaho, Thomaso Luckmanno ir šiuolaikinių religijos sociologų Steve'o Bruce'o, Paulo Heelaso, Grace Davie, Ronaldo Ingleharto ir Zygmunto Baumano darbų apie tradicinės ir moderniosios religijos skirtį analizę. Remdamasi šių religijos sociologų darbų analize, autorė aptaria moderniosios religijos formavimosi prielaidas, jos raišką ir ypatumus evoliuciniu požiūriu, lygindama šią religijos formą su tradicine religija. Atlikta religijos sociologų darbų apie moderniąją religiją analizė leidžia sukurti teorinį idealiųjų tradicinės ir moderniosios religijos tipų modelį, kuris galėtų būti taikomas empiriniuose šiuolaikinio religingumo tyrimuose.

RAKTAŽODŽIAI: *religijos sociologija, tradicinė religija, modernioji religija.*

KEYWORDS: *sociology of religion, traditional religion, modern religion.*

Religijos vietos, vaidmens, funkcijų ir raiškos kaita šiuolaikiniame, globalizacijos paveiktame pasaulyje yra tiek religijos sociologijos klasikų, tiek šiuolaikinių šios disciplinos autorių dominusi ir vis dar tebedominanti tema. Vienas iš veiksnių, darančių įtaką religijos kaitai – socialinis kontekstas, kuriame ji egzistuoja. Tad aptariant religiją tam tikroje visuomenėje neišvengiamai tenka analizuoti jos socialinį kontekstą. Religija pokomunistinėje visuomenėje gali būti paveikta tiek jos istorinio konteksto, tiek platesnio socialinio konteksto bei tokių socialinių procesų kaip europeizacija, globalizacija, urbanizacija ir kt. Analizuojant religijos raišką pokomunistinėje visuomenėje, taip pat reikėtų atsižvelgti į jau religijos sociologijos klasikų jaudinusias religijos kaitos tradicinėje ir modernioje visuomenėje bei jos socialinių pasekmių interpretacijas. Moderniosios religijos formavimosi prielaidų, jos raiškos ir ypatumų analizė leistų nubrėžti teorinę perskyrą tarp tradicinės ir modernios visuomenės bei pažvelgti, kokiame socialiniame kontekste susiformuoja modernioji religija. Tokia analizė būtų naudinga atliekant empirinius religijos tyrimus

pokomunistiniame socialiniame kontekste bei identifikuojant tradicinės ir moderniosios religijos raiškos formas. Ji taip pat leistų daryti prielaidas apie konkrečios pokomunistinės visuomenės transformacijas, paliečiančias ir religijos instituciją.

Šį straipsnį sudaro trys dalys. Pirmojoje aptariamos religijos kaitos modernioje visuomenėje prielaidos, antrojoje – religijos kaitos raiška, o trečiojoje palyginamos tradicinė ir modernioji religijos bei sukuriama idealųjų tipų schema.

Religijos kaitos prielaidos šiuolaikinėje visuomenėje

Religijos sociologijos disciplinoje religijos ir visuomenės santykio kaita dažniausiai buvo analizuojama sekularizacijos teorijų kontekste. Nors egzistuoja įvairių sekularizacijos sampratų, apibendrintai galima teigti, kad sekularizacija šiose diskusijose buvo suvokiama kaip žyminti istorinį procesą, kurio metu religija prarado arba vis dar praranda ankstesnėse visuomenėse jai priskirtą vietą ir vaidmenį. Prognozuojamos įvairios socialinės šio proceso pasekmės: nuo radikalaus teigimo, kad religija moderniam pasaulyje išnyks ir ją pakeis mokslas, iki teiginių, kad kinta tik religijos raiškos formos, kad socialinis religijos reiškinys yra būtina ir neišvengiama sąlyga plėtotis visoms visuomenėms. Galima išskirti kelis požiūrius į religijos kaitą šiuolaikinėje visuomenėje ir esmines šio reiškinio egzistavimo prielaidas, veikiamas svarbiausių socialinės struktūros pokyčių bei juos sekusių idėjinių ir vertybinių permainų, kurie lėmė moderniosios religijos susiformavimą.

Funkcionalistinio požiūrio atstovai – religijos sociologijos klasikas Emilė'is Durkheimas ir jo šiuolaikiniai sekėjai – analizavo pakitusias religijos funkcijas šiuolaikinėje visuomenėje (Durkheim 1999 [1912]; Luckmann 1967; Dobbelaere 1985, 1987 ir 1999; Bruce 2002). Aptardami pakitusias religijos funkcijas, šio požiūrio atstovai pasitelkė pokyčius, tokius kaip dvasininkijos konsultacines funkcijas perėmę įvairių sričių konsultantai bei religijos, turėjusios deviacijos nustatymo monopolį, pozicijų praradimas šiuolaikinėje visuomenėje. Pippa Norris ir Ronaldas Inglehartas (2004, 9) teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje prarastas „religijos tikslas“, kuris suprantamas kaip tam tikrų funkcijų visuomenėje atlikimas. Prarastų religijos funkcijų pasekmė – sumažėjęs bažnyčios lankomumas Vakarų Europoje, kurį šio požiūrio atstovai siejo su funkcinė diferenciacija, tradicijų naikinimo ir individualizacijos procesais (Dobbelaere, Jagodzinski 1995, 115).

P. Norris ir R. Inglehartas religijos kaitos prielaidomis šiuolaikinėje visuomenėje laiko struktūrinius ir vertybinius pokyčius. Jie nurodo, kad „visuomenių tipai (agrarinė, industrinė ir poindustrinė) ir jų kontekstai daro įtaką religijos vietai ir kaitai, nes ekonominiai ir politiniai pokyčiai neišvengiamai

veikia kultūrą“ (Norris, Inglehart 2004, 3–33). Agrarinio tipo visuomenės, pasak P. Norris ir R. Ingleharto, kenčia nuo blogų gyvenimo sąlygų, mažo raštingumo, neefektyvios sveikatos sistemos ir mažų pajamų. Tokios visuomenės susiduria su dideliu aplinkos užterštumu, paplitusia lyčių nelygybe ir giliai įsišaknijusiais etniniais konfliktais. Šios problemos nesprenžiamos dėl korupcijos valdžioje, neefektyvaus administravimo ir politinio nestabilumo. Pasak Steve'o Bruce'o (1998), vergas ir valstietis tradicinėje visuomenėje buvo ne profesijos apibūdinimas, juos gaubė socialinis, teisinis ir politinis statusai. Vergas ir valstietis toks išlikdavo nepaisant jo darbo valandų skaičiaus, nes, pasibaigus oficialiam darbo laikui, jo statusas nepakisdavo, jis netapdavo autonomišku individu. S. Bruce'as pažymi, kad pagrindinė sąlyga modernybėje, kuri tapo privaloma norint būti darbingam, pilietiskam ir socialiai priimtina, yra tam tikras išsilavinimo lygis, į kurį pirmiausiai įeina raštingumas. Kai tai buvo suprata, socializacija tapo standartizuota ir atiduota į centralizuotas rankas. Tad, priešingai nei ankstesnių tipų visuomenėse, modernioje visuomenėje švietimo sistema nebebuvo atiduota į šeimos, klanų ar gildijos rankas (Bruce 1998, 25).

Anot P. Norris ir R. Ingleharto, religijos vaidmens kaitai modernioje visuomenėje įtaką daro kultūrinis veiksnys, kai tradicijos perduodamos iš kartos į kartą ir tokį perdavimą nebūtinai skatina religinės organizacijos. Kaip pavyzdį jie mini protestantiškąją etiką, kuri Skandinavijos kraštuose perduodama per švietimo sistemą ir žiniasklaidą, o bažnyčia ar kita religinė institucija prie to praktiškai nebeprisideda. Tokio pobūdžio kultūrinis veiksnys, P. Norris ir R. Ingleharto nuomone, veikia ir bendrus visuomenių skirtumus, ekonominius ir politinius pokyčius (Norris, Inglehart 2004, 17). Katalikiškos visuomenės skiriasi nuo protestantiškų, musulmonų – nuo judėjų ir pan. Tad ir religijos vaidmuo šiose visuomenėse skiriasi pagal minėtus kultūrinius ir kitus visuomenės pokyčius.

Racionalistinio požiūrio atstovai – Maxas Weberis ir jo šalininkai – teigė, kad šiuolaikinėje visuomenėje racionalizacija pateiks atsakymus į klausimus, į kuriuos anksčiau atsakyti buvo pajėgi tik religija (Berger 1967 ir 1980; Wilson 1966; Martin 1978). Racionalizacijos iškilimo akivaizdoje mokslas yra supriešinamas su religija, valstybė atskiriama nuo bažnyčios. Pasak šios teorijos šalininkų, dar viena racionalizacijos pasekmė yra industrializacija, kuri prisideda prie galutinio rezultato – religijos vietos ir vaidmens kaitos šiuolaikinėje visuomenėje. Industrializacija skatina visuomenės vystymąsi įvairiose srityse – pailgėja gyvenimo trukmė, padidėja saugumo jausmas. Industrinė visuomenė suteikia savo nariams daugiau saugumo elementarių gyvenimo sąlygų patenkinimo atžvilgiu – geriamo vandens tiekimo, maitinimosi, bendro raštingumo lygio pakėlimo, urbanizacijos, vidurinėsios klasės iškilimo – ir šiuo požiūriu sumažina tikimybę pasirinkti religiją kaip pateikiančią atsakymus į klausimus dėl gyvenimo sąlygų.

Abiejų trumpai aptartų požiūrių sintezę religijos kaitos modernioje visuomenėje klausimu galima aptikti Thomaso Luckmanno (1967) darbuose.

Aptardamas religiją ir asmens tapatumą modernioje visuomenėje jis konstatuoja, jog šiame socialiniame kontekste išnyksta visa apimantis sakralusis kosmosas (angl. *sacred cosmos*), būdingas tradicinėms visuomenėms, ir atsiranda *oficialaus* religijos modelio bei subjektyvių prasmės sistemų neatitikimų. Juos lemia konkuruojančių prasmės sistemų atsiradimas arba religinio pliuralizmo iškilimas, kuris sąlygoja institucinę religijos specializaciją. Anot T. Luckmanno, ją sudaro vadinamojo *oficialaus* modelio standartizuotas perdavimas, doktrininis tiesų ir deviacijos kontrolė, kuri palaiko „sakralaus kosmoso stabilumą“. T. Luckmannas teigia, kad religijos institutinė specializacija – istorinio proceso pasekmė, kuri transformavo tradicinę socialinę santvarką į modernią industrinę visuomenę ir pakeitė religiją iš viešos į subjektyvią ir privačią (Luckmann 1967, 77–86).

Vienas pagrindinių iššūkių, su kuriais susiduria religija modernioje visuomenėje, anot T. Luckmanno (1967), yra socialinių sąlygų, apibrėžiančių individualias prasmės sistemas, kaita. Į šią kaitą nespėja reaguoti oficialusis religijos modelis. Susidariusiai situacijai gali priešintis religiniai ekspertai, kurie yra motyvuoti palaikyti religijos *status quo* ir perduoti ją pasauliečiams. Tačiau religiniai ekspertai, T. Luckmanno nuomone, turėtų pripažinti kai kuriuos siekiamų idealų ir faktų neatitikimus. Tokiais atvejais inicijuojami doktrinų pokyčiai, atspindintys socialinę kaitą. Tačiau tol, kol religijos socializacija yra bendra, dalis individų, kartą priėmę oficialiosios religijos modelio prasmes, kasdienybę interpretuos remdamiesi būtent jomis. O kuo labiau sakralusis kosmosas yra eliminuojamas iš sekuliariųjų normų, tuo mažiau palaikomos religinės normos, ir tai tampa vien privačiu *laisvalaikio užsiėmimu*. Autonomiškumą, būdingą moderniam žmogui, T. Luckmannas sieja su vartotojiška orientacija, kuri ne tik skiria dėmesio ekonominiams produktams, bet ir charakterizuoja individo santykį su kultūra. Pastarajai patekus į modernų socialinį kontekstą, nebelineka privalomų interpretacinių ir vertybinių schemų su aiškia prasmų hierarchija.

Vartotojiškumas religijos srityje, anot T. Luckmanno (1967), reiškiasi ne tik individualiai konstruojama tapatybe, bet ir individualia galutinių prasmų sistema. Tokių individualių, sinkretinių konstrukto modernioje visuomenėje galima aptikti daug ir įvairių, tačiau nė vienas jų nebevyrauja ir neįgauna oficialiosios religijos statuso. Vis dėlto oficialiosios religijos išlieka modernios visuomenės sakralaus kosmoso dalimi, ir dažnai jos vienintelės laikomos religijomis. Tačiau individualus religingumas nebeatlieka oficialiosios religijos vaidmens. Vadinasi, tam tikra prasme atsiskiria oficialioji ir individualioji religija, ir tai lemia religijos vaidmens ir vietos kaitą modernioje visuomenėje. Pasak T. Luckmanno, modernioje visuomenėje „sakralusis kosmosas“ nebesiremia į monopolį turėjusias institucijas, kurios „specializavosi sakralios visatos perdavimu“. Šios institucijos nebeperduoda visiems privalomo religijos modelio ir drauge yra priverstos konkuruoti su kitomis prasmų sistemomis, kad sulauktų autonomiškų potencialių vartotojų susidomėjimo jų „produktu“ (Luckmann 1967).

Modernioji religija atsirado ir egzistuoja modernizacijos laikotarpiu. Modernizacija yra siejama su istoriškai ir geografiškai apčiuopiamomis socialinėmis, politinėmis ir ekonominėmis permainomis, kurios kartu su urbanizacija ir industrializacija vyko Vakarų Europoje. Dėl jų susiformavo nauja savimonės forma (Berger, Berger, Kellner 1974). Ši nauja savimonė atsirado naujų vertybių kontekste, o pastarosios, pasak P. Norris ir R. Ingleharto – tai egalitarizmas, liberalizmas, seksualinė revoliucija, šeimos modelių kaita, lyčių lygybė, tolerancija skyryboms ir homoseksualumui (Norris, Inglehart 2004, 222).

Aptardamas moderniosios religijos iškilmą JAV bei jos susiformavimo laikotarpį, R. N. Bellahas (1976) teigia, kad modernioji religija čia iškilo po II pasaulinio karo. Autorius pabrėžia idėines prielaidas moderniajai religijai atsirasti. Pasak jo, tai buvo didelių permainų laikas, pažymėtas Vietnamo karo ir nusivylimo modernios visuomenės pasiekimais. Todėl naujas dvasinis judėjimas paskatino tiesioginio, galingo ir gilaus religinio patyrimo poreikį, nuo į ateitį nukreipto instrumentalizmo atsigręžti į dabarties prasmingumą, nuo gamtos eksploatacijos – į harmoniją su ja, nuo nuasmenintos biurokratijos – į mažas bendruomenes, nuo verslo – į rankdarbius, nuo industrijos – į žemdirbystę ir pan. Šio dvasinio reiškimo iškilmui JAV, pasak R. N. Bellaho, įtaką darė utilitarizmas, kurio pagrindinis motyvas – interesas, ir tuo jis akivaizdžiai skiriasi nuo biblinės tradicijos, kurios leitmotyvas – sąžinė.

Svarbus utilitarinio individualizmo aspektas yra laisvė, kuri suprantama kitaip nei biblinėje tradicijoje. Laisvė išsivaduoti nuo nuodėmės pasekmių, laisvė daryti gera biblinėje tradicijoje pati savaime buvo laikoma dorybe. O utilitarizmo laisvė reiškia siekti savo tikslų bet kokiomis priemonėmis. Vis dėlto utilitarinio individualizmo paveiktas visuomenės išsilavinimas ir turtas neatnešė laukto rezultato, nes pasirodė, kad nesugebama susidoroti su rasizmo ir skurdo problemomis. Tačiau, anot R. N. Bellaho, didžiausia problema, su kuria nesugebėjo susidoroti utilitarinis individualizmas – pasiūlyti prasmingą modelį asmeninei ir socialinei egzistencijai. Todėl šešiasdešimtųjų krizę reikėtų vadinti *prasmės krize* arba *religine krize* su plačiomis politinėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis pasekmėmis (Bellah 1976, 339).

Idėines prielaidas moderniajai religijai susiformuoti pabrėžė ir kiti teoretikai. Pavyzdžiui, Ernestas Gellneris (1996 [1983]) savo teorijoje apie nacionalizmą teigia, kad modernizacija pagimdė egalitarizmą. Ankstesnėse visuomenėse darbo pasirinkimą nulėmė hierarchiniai santykiai, tačiau modernioje visuomenėje visi tapo lygūs – nebeprivalėjo rinktis specialybės pagal šeimos tradiciją. Ekonominė plėtra suteikė darbo rinkai mobilumo ir padidino galimybes sutikti kitaip mąstančių žmonių. Egalitarizmo paplitimą lėmė ir privačios bei viešosios sferų atskyrimas, darbo ir namų perskyra.

Paulas Heelasas (1998), kalbėdamas apie religijos modernų sociokultūrinį kontekstą, yra linkęs išskirti dvi tendencijas – diferenciaciją ir dediferenciaciją. Modernizacija, pasak jo, neišvengiamai siejasi su diferenciacija, t. y. įvairių sričių, pavyzdžiui, darbo ir namų atskyrimu, tapatybių atskirtimi – nacionaliniais,

tautiniais, kultūriniais skirtumais ir pan. Tačiau paradoksalu, kad greta diferenciacijos vyksta ir vienijimosi procesas, kurio metu ieškoma kažko jungiančio, vienijančio, tapataus, transcendentinio ir universalaus. Visus sujungiančių dalyku tampa žmogus. P. Heelasas pateikia žmogaus teisių konstrukto pavyzdį, priimtą didžiojoje pasaulio dalyje (Heelas 1998, 2–3).

Religijos kaitos modernioje visuomenėje raiška

Aptarus bendruosius socialinės struktūros ir idėjų bei vertybių modernioje visuomenėje pokyčius, atskyrusius ją nuo ankstesnių visuomenių, ir trumpai apžvelgus šių pokyčių atspindžius religijos kaitoje, galima pereiti prie išsamesnės religijos kaitos raiškos modernioje visuomenėje analizės.

R. N. Bellahas (1964) religinių simbolių sistemų evoliucijos teorijoje kaip atskirą jos etapą įvardijo moderniąją religiją, kuri keitė ankstyvąją moderniąją religiją ir dar anksčiau buvusią istorinę religiją. Tuo metu kiti autoriai, kalbėdami apie moderniąją religiją, priešina ją tradicinei, kuri pagal R. N. Bellaho teoriją galėtų būti suprantama kaip istorinių religijų etapas ir siejama su krikščionybės iškilimu. Vienas esminių tradicinės ir moderniosios religijos skirtumų yra tradicijos perėmimas arba religijos paveldėjimas – priklausymas tam tikrai religinei organizacijai.

Alainas Touraine išskyrė pagrindines religijos funkcijas. Anot jo, tai priklausymas ir subordinacija gyvenimo ritmui, kuris suprantamas kaip natūralus arba atgamtinis ir nekintamas. Antroji religijos funkcija: narystė religinėje organizacijoje palaiko socialinio susiskirstymo ribas ir socialinę struktūrą, kuri pasižymi mažu paslankumu. Ir trečioji religijos funkcija – suvokimas apie žmogaus lemties ir mirties egzistavimą (Touraine 1974, 213–214).

Šios pagrindinės religijos funkcijos buvo kvestionuojamos modernybės akivaizdoje. Priklausymo ir subordinacijos gyvenimo ritmui funkcija prarado savo veiksnumą tada, kai dėl religinio pliuralizmo modernioje visuomenėje nustojo egzistuoti vienas gyvenimo ritmas. Įvairios religinės bendruomenės – ne vien krikščioniškos – šiuolaikinėje visuomenėje siūlo skirtingus gyvenimo ritmus: musulmonai švenčia penktadienį, judėjai – šeštadienį, o krikščionys – sekmadienį. Taigi savaitės dienos, kurios nuo pradžių buvo pritaikytos krikščionybei, išlieka sutartiniu dalyku, tačiau jos yra praradusios savo pradinę reikšmę modernybėje. Natūralu, kad ir liturginis kalendorius nebėra naudojamas tokia pačia reikšme kaip viduramžiais.

Narystė religinėje organizacijoje taip pat nebeatlieka socialinės struktūros palaikymo funkcijos šiuolaikinėje visuomenėje. Atrodo, kad nekinta tik žmogaus lemties ir mirties suvokimas. Tačiau, pasak Zygmunto Baumano, modernybė panaikino tai, kas vyravo ilgais krikščionybės amžiais – nustotarūpintis gyvenimu po mirties, susitelkta ties gyvenimu čia ir dabar, pagrindiniu susidomėjimo objektu tapo žemiškos vertybės ir tikslai, be to, buvo švelninama mirties baimė

(Bauman 1998, 64–65). Modernybėje artimo mirtis tapo privačiu dalyku, o dėl visuomenės informavimo priemonių mirtis apskritai tapo kasdienybe. Tam tikras mirties eliminavimas iš gyvenimo, jos baimės suskaidymas į daugybę grėsmių pašalina ją iš visuomenę vienijančių veiksmų. Modernus individas rūpinasi savo gyvenimu čia ir dabar ir tuo skiriasi nuo iki tol gyvenusio žmogaus, kurio gyvenimas buvo lengviau prognozuojamas – gimdamas jis paveldėdavo visuomeninę padėtį, kuri lemdavo jo gyvenimo tėkmę ir pagrindinius įvykius, o vienintelis neprognozuojamas įvykis būdavo mirtis.

Modernios medicinos progresas mirtį padarė kur kas labiau prognozuojamą, o gyvenimas čia ir dabar sukelia nesaugumo jausmą – amžiną konkurenciją, jokių taisyklių nebuvimą, sėkmės praradimą. Iš esmės modernybėje netikrumo pobūdis iš ontologinio tapo egzistenciniu. Ontologinis saugumas, pasak Anthony'io Giddenso, yra pasitikėjimo daiktais ir žmonėmis jausmas, kurį sukelia kasdieninio gyvenimo rutinos nuspėjamumas (Giddens 1990, 82). Modernybėje egzistencinis netikrumas yra fokusuojamas individo tapatybėje, kuri nuolatos reikalauja perkeitimo, atitinkančio išorinius pokyčius. Taigi mintims apie ontologinį netikrumą skiriama mažai vietos arba jos visai nebelieka.

Pasak Z. Baumano, moderniam žmogui nebereikia pamokslininko, primenančio, kad jis yra netobulas ir silpnas; žmogui reikia konsultanto, patikinančio, kad jis gali tai padaryti, ir patariančio, kaip tai padaryti (Bauman 1998, 68). Modernybėje transcendentines patirtis pakeitė žmogiškosios patirtys. Apreiškimo, ekstazės, išėjimo iš savęs transcendentinės patirtys, kurias anksčiau įgydavo tik privilegijuotieji, tapo kiekvieno individo siekiama per savišvietą ir praktikas. Z. Baumanas perfrazuoja garsiąją M. Weberio frazę ir, kalbėdamas apie modernybę, ją vadina „šio pasaulio ekstaze“ (angl. *this worldly ecstasy*). Jis prognozuoja, kad tradicinę religiją pakeis skelbiantieji, jog galimybę pasiekti patyrimo viršūnę turi kiekvienas, kuris sakys – „tu tai gali padaryti“. Tradicinę religiją pakeis sugebėsiantys priimti tikrovę, kurioje gyvenimas sukasi apie nepalaujamą vartojimą ir naudojimąsi teikiomomis vertybėmis. Taip pat tradicinę religiją, anot Z. Baumanno, pakeis pasiūlysiąntys pranašus ir mokytojus, kurie jau pavertė savo gyvenimą pojūčių rinkimu ir jų sustiprinimu dėl dar rafinuotesnių produktų vartojimo įmantresne maniera (Bauman 1998, 71).

Religija, pasak R. N. Bellaho, yra religinių simbolių sistema, susiejanti asmenį su galutinėmis jo egzistencijos sąlygomis, todėl apibūdindamas visus religijos evoliucijos etapus autorius atskirai aptarė jų simbolių sistemas, religines organizacijas, religinius veiksmus ir socialines prasmes. Tačiau, kalbėdamas apie moderniosios religijos simbolių sistemą, R. N. Bellahas teigia, jog tai daryti labai sudėtinga; galima apskritai kelti klausimą, ar šiame religijos evoliucijos etape esti kokio nors panašumo į ankstesnių etapų religinių simbolių sistemas. Modernioji religija metė iššūkį tradiciškai suvokiamai simbolių sistemai, dalijančiai tikrovę į du pasaulius. Anot R. N. Bellaho, šio iššūkio

autorius – Imanuelis Kantas, kvestionavęs tradicinę metafiziką, kalbančią apie du pasaulius, ir pasakęs, kad pasaulių yra tiek, kiek gebama jų suvokti.

Taigi religija „tapo žmogaus situacijos struktūra, nes pasaulyje, kuris pastaraisiais amžiais žengė intelektualinės pažangos link, nebeliko vietos hierarchinei dualistinei klasikinio istorinio tipo religinei simbolių sistemai“ (Bellah 1964, 371). Vietoje dviejų pasaulių jame atsivėrė daugybės pasaulių suvokimo galimybės, ir tai jokių būdu nėra grįžimas į vieną pasaulį, koks egzistavo pirmą kartą ir archajinės religijos etapuose, bet žingsnis į naują daugialypę daugybės pasaulių tikrovę. Religinės dogmos moderniojoje religijoje yra priimanamos kaip interpretacijos objektas; tuo jos skiriasi nuo doktrininės ortodoksijos prievolės, egzistavusios tradicinių religijų laikais.

Vartus religinių dogmų interpretacijai Vakarų pasaulyje, be abejo, atvėrė Reformacija, tačiau, pasak R. N. Bellaho, analogų galima rasti ir visuomenėse, kuriose vyrauja kitos religinės tradicijos, pavyzdžiui, Japonijoje (Bellah 1964, 371).

Kalbant apie religinę organizaciją moderniosios religijos atveju, anot R. N. Bellaho, taip pat atsiduriama aklavietėje, nes tokiomis sąlygomis, kurios susiklosto moderniajai religijai, jokia religinė organizacija nebegali išlaikyti monopolio. Ypač tai paminėtina kalbant apie religinės organizacijos tipą – bažnyčią. Jam pritaria S. Bruce'as, kuris pagrindiniais religiniais pasikeitimais modernybėje laiko išsūkius bažnyčioms, kuriuos meta sektos, ir priežastis, dėl kurių jos tampa denominacijomis (Bruce 1998). Pasak S. Bruce'o, bažnyčia kaip religijos forma yra praktiškai neįmanoma modernioje visuomenėje, sektos tipo religinės organizacijos veikimas taip pat labai ribotas. Pavyzdžiui, Grace Davie (1994) religinę situaciją Didžiojoje Britanijoje po II pasaulinio karo pavadina „tikėjimu be priklausymo“. Autorės analizuojami statistiniai duomenys apie religinę situaciją šioje šalyje atskleidžia religinių praktikų – bažnyčios lankomumo ar maldos – nuosmukį. Tačiau po II pasaulinio karo dar gyvuoja tendencija išlaikyti religinį tikėjimą. G. Davie (1994) nuomone, šie duomenys atskleidžia veikiau Didžiosios Britanijos, kaip ir daugumos kitų Vakarų Europos valstybių, nebažnytinę religinę situaciją. G. Davie atrastas „tikėjimas be priklausymo“ atskleidžia paplitusį religinį individualizmą ir tendenciją konstruoti bei palaikyti savo tikėjimo sistemą individualiai. Panašias individualizmo tendencijas savo empiriniuose tyrimuose, atliktuose JAV, aptiko sociologai Wade'as Clarkas Roofas (1994) ir Robertas Wuthnowas (1998), savaip interpretavę jų duomenis ir naujausias religinio gyvenimo tendencijas pavadinę dvasingumo iškilimu, ypač pastebimu tarp pokario kartos atstovų.

Cose Casanova (1994), tyrinėdamas oficialiąsias religijas moderniaame pasaulyje ir pasitelkdamas Ispanijos, Lenkijos, Brazilijos atvejus, kur bažnyčia vis dar atlieka svarbų vaidmenį visuomenės gyvenime, taip pat pastebėjo situaciją, kurią, perfrazuojant Grace Davie, galima pavadinti „priklausymu be tikėjimo“. Kitaip tariant, bažnyčios išlieka privilegijuotomis institucijomis, nepaisant fakto, kad jos praktiškai nebeturi pasekėjų. Taigi ir šiuo atveju priklausymas

vyraujančiai visuomenėje bažnyčiai tėra formalus ir gali būti suprantamas kaip religinio individualizmo iškilimo priedanga. Panašias tendencijas prognozavo T. Luckmannas (1967), tvirtindamas, kad moderniosios religijos neberandame bažnyčiose, ji privatizuojama.

S. Bruce'o nuomone, dėl individualizmo modernioje visuomenėje susidaro palankiausia dirva denominacijų ir kultų veiklai. Kultas ir kultinė aplinka yra modernybės sąlygomis tikėtiniausia religijos forma, nes ji meta iššūkį tam, kas daugiau nei pusę amžiaus buvo besąlygiškas principas įsitraukti į tradicinę religiją – individo teisė laisvai nuspręsti, kas yra teisinga, o kas melas (Bruce 1998, 27).

Modernybės sąlygomis pasikeitus esminiam reikalavimui religijai būti susijusiai su galutinėmis egzistencijos sąlygomis, iškyla klausimas apie religinės organizacijos egzistavimo būtinybę apskritai. R. N. Bellahas teigia, kad Vakarų krikščionybė iškėlė asmens svarbą; ankstyvoji modernioji religija atrado doktrininį pagrindą, kuris padėjo priimti asmenį su visu jo empiriniu nevienareikšmiškumu. O modernioji religija pradeda suprasti asmens egzistencijos dėsnius ir padėti žmogui priimti atsakomybę už savo likimą (Bellah 1964, 372). Panašiai apie moderniąją religiją kalbėjo ir T. Luckmannas, teigdamas, kad ji nukreipta į saviraišką ir savirealizaciją (Luckmann 1967). Jau minėtas S. Bruce'as moderniosios religijos apraiškose regi „Naujojo amžiaus“ (angl. *New Age*) kultinę aplinką, kurioje individai pasirenka iš įvairių tikėjimų ir antgamtybių kelis „tiekėjus“. Pasak S. Bruce'o, modernizacijos akivaizdoje religinę organizaciją, tvirtinančią, kad jos tiesa yra unikali, šios tiesos adresatai atmeta, o tai atsispindi tiesos „tiekėjų“ kasdienybėje. Dėl to religinių organizacijų tvirtinimai tampa nuosaikesni, atsižvelgiama į masinį vartojimą (Bruce 1998, 28).

Religinis veiksmas moderniojoje religijoje iš esmės atspindi tendencijas, matytas ankstyvojoje moderniojoje religijoje – individo prasmės paieškos neapsiriboja bažnyčia. Taigi religinis veiksmas tampa dar reikalingesnis nei anksčiau, nes jis tampa susijęs su asmeninio brandumo ir socialinio atitikmens paieškomis. R. N. Bellahas pažymi, kad Reformacijos diegtas įsitikinimas, jog kiekvienas bažnyčios narys atsakingas už save, moderniojoje religijoje transformuojamas į būseną, kurią jis apibūdina – „Mano protas yra mano bažnyčia“ (Bellah 1964, 373). Tad individualizmas tampa viena esminių moderniosios religijos ir anksčiau egzistavusių religijos formų. Modernioji religija, pasak R. N. Bellaho, turi asmeninį bei individualų pobūdį ir funkcionuoja pasaulyje, kuriame pačiam tenka pasirinkti viską, net ir tikėjimo elementus. Robertas Wuthnowas šį naują reiškinių pavadinimą religijos mišiniu (angl. *patchwork religion*), o Daniele Hervieu-Leger vartoja Claude'o Levi-Strausso terminą *bricolage*, t. y., jos nuomone, religingumą žmonės susidėlioja iš skirtingų tikėjimų elementų lyg dėlionę. Tokiu būdu konstruojant tikėjimo sistemą padidėja galimybės suklysti, bet atsiranda ir daugiau galimybių tobulėti. Be to, pasak R. N. Bellaho, greta tokios moderniosios religijos išlieka ir kitokios religinių sistemų formos (Bellah 1964).

R. N. Bellahas (1964), sudarydamas religinių sistemų evoliucinę klasifikaciją, nurodė, kad ji iliustruoja kaitą nuo kompaktiškos religijos iki diferencijuotos, ir tai atsispindi religinių organizacijų lygmenyje. Diferenciacijos procesai religijoje regimi jau nuo Reformacijos laikų: tai ir vidinė diferenciacija krikščionybėje, ir katalikybės bei protestantizmo susiskaidymas, vėliau ir daugybės protestantizmo sektų atsiradimas.

Kita funkciškai svarbi diferenciacija, pasak P. Heelaso (1998) – bažnyčios ir valstybės atskyrimas bei jos sąlygotas religijos ir mokslo atskyrimas. Toks institucijų atskyrimas lėmė religijos „privatizaciją“. Diferenciaciją, pasak P. Heelaso, iliustruoja dabartinė religijos įvairovė nuo tradicinių jos formų iki fundamentalizmo ir „Naujojo amžiaus“ judėjimo. O dediferenciacijos procesą religijoje iliustruoja dvasingumo iškilimas, taip pat kaip humanizmo – vienijančio aspekto – iškilimas modernybėje. Taip paliekama galimybė religijų skirtumams ir drauge suteikiamas bendras vardiklis skirtingų religijų atstovams (Heelas 1998, 2–9). Ekumeninis judėjimas, siekiantis krikščioniškų bažnyčių vienybės, gali būti laikomas viena iš dediferenciacijos proceso raiškos formų.

Tradicinė ir modernioji religija: panašumai ir skirtumai

Apibendrinant anksčiau išdėstytas R. N. Bellaho, P. Heelaso ir kitų šiuolaikinio religingumo tyrėjų mintis apie tradicinės ir moderniosios religijos skirtumus bei ypatumus, galima būtų juos suskirstyti į tam tikras kategorijas, būtinas religijai, ir jas palyginti. Siekiant šio tikslo verta pasitelkti dar vieną bandymą ištirti šiuolaikinio religingumo ypatumus, t. y. palyginti religingumo ir dvasingumo reiškinius (Barker 2005). Taip buvo siekiama išskirti esminius šių dviejų reiškinių bruožus skirtingose kategorijose, tokiose kaip dievybė, šaltinis, kilmė ir pan. Religingumas minėtoje tipologijoje suprantamas kaip besiremiantis knyga, o jam priešinamas dvasingumas, kurio autoritetu tampa individuali patirtis ir jos interpretacija.

Siekiant sukonstruoti tradicinės ir moderniosios religijos idealiuosius tipus, galima pasitelkti kai kurias kategorijas iš minėtos E. Barkerio (2005) tipologijos, tokias kaip autoritetas, tikslas, orientacija (žr. 1 lentelę). Analizuoti idealiųjų tradicinės ir moderniosios religijos tipų schemą reiktų pradėti nuo nerimo kaip vienos svarbiausių religijos atsiradimo prielaidų. Jau buvo aptarta, kad modernioji religija pasižymi pakitusiu nerimo pobūdžiu – nuo ontologinio nerimo dėl gyvenimo po mirties pereita prie egzistencinio nerimo dėl kasdienybės. Pakitus nerimo pobūdžiui, keičiasi ir religinė orientacija, nukreipta į to nerimo šaltinį. Moderniomis aplinkybėmis žmogus suvokia, kad jis atsakingas už savo gyvenimą, todėl jo orientacija tampa vidinė (arba imanentinė), o ankstesnėse visuomenėse Dievas (arba transcendencija) galėjo būti siejamas

su ontologiniu nerimu, tad ir orientacija buvo transcendentinė. Kitaip tariant, modernus religingumas yra „privatizuotas“, vidinis religingumas.

1 LENTELĖ. TRADICINĖS IR MODERNIOSIOS RELIGIJOS Palyginimas

	Tradicinė religija	Modernioji religija
Nerimas	Ontologinis	Egzistencinis
Orientacija	Transcendentinė	Imanentinė
Autoritetas	Dievas	Žmogus
Tikslas	Gyvenimas po mirties / išganymas	Gyvenimas čia ir dabar / gera savijauta
Išitraukimas / narystė	Paveldėtas / tradicinis	Sukonstruotas (pranc. <i>bricolage</i>)
Ritualas	Šv. Mišios, pamaldos	Nebūtinai, bet galimi periodiniai susitikimai
Simboliai	Sakramentai	Bendrų nėra, individualūs, diferencijuoti
Organizacinė išraiška	Organizuota (bažnyčia, sekta)	Individuali arba pluraliai legimituota (denominacija, kultas, tinklai)
Garbinimo vieta	Bažnyčia, šventykla, sinagoga, mečetė	Nėra arba bet kuri pagal poreikius (klubas, ratelis)
Atstovas	Dvasininkas	Konsultantas
Patirtis	Būtina, patvirtina šventybės egzistenciją	Būtina, atveria nepažintas žmogaus galimybes

Modernityje socialiniame kontekste pakinta religinis autoritetas, tradicinės religijos sąlygomis autoritetas buvo Dievas, moderniomis sąlygomis juo tampa pats žmogus, kuriantis ir konstruojantis savąjį religingumą, kurio pradžios nebežymi tradicinėmis sąlygomis paveldėtas išitraukimas į religinę bendruomenę. Modernybėje kinta ir pagrindinis religijos tikslas – nuo išganymo po mirties ir amžinojo gyvenimo suteikimo susitelkiama ties geros savijautos išgyvenimu čia ir dabar, sudėtingoje kasdienybėje. Modernioji religija krypta į šiandieną, pateikia atsakymus į egzistencinius klausimus, kaip išlikti, o ne kaip užsitarnauti amžinąjį gyvenimą.

1 lentelėje pateikiamas tradicinės ir moderniosios religijos palyginimas apima ir tokias jos raiškos formas kaip ritualai, simboliai, organizacija, garbinimo vieta ir atstovas arba tarpininkas tarp šventybės ir jos sekėjo (tradicinės religijos atveju) bei jos atitikmuo (moderniosios religijos atveju). Aptariant ritualus tradicinės ir moderniosios religijos atvejais, galima palyginti krikščionybę, kurioje egzistuoja šv. Mišios katalikiškoje, liturgija – stačiatikių arba pamaldos – protestantų tradicijoje, ir nieko panašaus neturinčią moderniąją religiją. Vis dėlto solidarumo jausmas, kuris yra vienas esminių dalykų, palaikančių religijos egzistavimą, ir viena iš jos funkcijų modernybėje, taip pat priklauso

nuo kiekvieno asmeniškai pagal poreikius. Moderniosios religijos atveju solidarumo jausmo gali būti ieškoma tradicinės religijos apraiškose, pavyzdžiui, lankantis šv. Mišiose arba pamaldose, bet jose nedalyvaujant kaip įprasta, tik siekiant pajusti ten esančią atmosferą. Kitais moderniosios religijos atvejais, siekiant solidarumo jausmo, gali būti ieškoma bendraminčių tarp tokių, kurie patys susikūrė religinę sistemą arba remiasi ta pačia dvasine patirtimi.

Moderniosios religijos ritualo pavyzdys galėtų būti periodiškas lankymasis įvairiose jogos, meditacijos, kvėpavimo technikų užsiėmimuose, kurių patirtimis vėliau dalijamasi, taip sukuriant solidarumo jausmą. Vis dėlto ne visuomet moderniosios religijos atveju ritualas turi būti susijęs su solidarumo jausmo palaikymu, kaip buvo įprasta tradicinėje religijoje. Tradicinį ritualą, susijusį su bendruomeniškumu ir solidarumu, gali keisti individualūs ritualai, kurie svarbūs tik juos atliekančiam individui ir įprasminantys jo kasdienybę: pavyzdžiui, kasdieniniai užsiėmimai medituojant, atliekant jogos pratimus, gilinantis į pasaulio išminties lobynus arba panašūs veiksmai.

Analogiškai aptartai ritualo kaitai pakito ir organizacinė moderniosios religijos forma: iš religijos sociologų plačiai taikomos religinių organizacijų tipologijos – bažnyčios ar sektos tipų – pereita prie denominacijos, kulto ar tiesiog tinklų tipo, kurie pasireiškia labiau išsityrusiomis narystės ribomis, pliuralistinėmis nuostatomis kitų religinių bendruomenių atžvilgiu. Tai sąlygoja ir garbinimo vietos pokyčius: iš maldos namų moderniame socialiniame kontekste persikelianti į bendraminčių arba bendrų patirčių vedinų individų klubą ar ratelį.

Svarbus bet kurios tradicinės religijos aspektas – simboliai, liudijantys apie šventybės egzistavimą ir ženklinantys ją kasdienybėje: pavyzdžiui, krikščioniški sakramentai – krikštas, sutvirtinimas, atgaila, kunigystė ir kiti, kurie interpretuojami kaip Dievo buvimo ženklai. Tuo tarpu moderniojoje religijoje ženklų ir simbolių vietos tiesiogiai neužpildė jokios naujos apraiškos, tačiau modernioji religija pati savaime yra privataus pobūdžio, tad tikėtina, kad ir simboliai galėtų būti individualesni. Vis dėlto moderniosios religijos simboliai išsiskiria tuo, kad liudija jau nebe Dievo buvimą, bet žmogaus ypatingus gebėjimus, arba tikima, kad jie galėtų sustiprinti šiuos gebėjimus. Pavyzdžiui, moderniosios religijos simboliais gali tapti įvairūs amuletai, kuriems suteikiamos tiek bendros, tiek individualios prasmės.

Svarbus skirtumas, atsiskleidžiantis aptariant tradicinės ir moderniosios religijos ypatumus, yra atstovo arba tarpininko tarp šventybės ir sekėjų samprata. Tradicinėje religijoje šį vaidmenį atlieka dvasininkas, kuris yra šventybės ir žmogaus tarpininkas, padedantis jiems komunikuoti. O moderniojoje religijoje, sukonstravus individualią religinę sistemą, kurios centre yra žmogiškasis „aš“, iškyla poreikis išmokyti komunikuoti su juo. Tokį tikslą pasiekti padeda įvairūs konsultantai, patariantys, kaip atskleisti ir geriau panaudoti savo gebėjimus, kaip pasiekti tam tikrą būseną, kuri padėtų gyvenimiškose situacijose.

Aptarus tradicinės ir moderniosios religijos skirtumus, vis dėlto reikėtų įvardyti ir aspektus, kurie išlieka panašūs. Vienas iš būtinų religijos aspektų yra religinė patirtis. Ji tradicinės religijos atveju liudija apie šventybės egzistavimą, pateikia tam tikrus šios egzistencijos įrodymus, pavyzdžiui, apsirėiškimus, regėjimus ir pan. Religinės patirties funkcija – patvirtinti šventybės egzistavimą tiek atskiram tikinčiajam, tiek bendruomenei ir ją suvienyti. Moderniojoje religijoje religinė patirtis – taip pat svarbus aspektas, pabrėžiantis nepažintas žmogaus galimybes, pavyzdžiui, gebėjimą palikti savo kūną ir keliauti laike bei erdvėje. Taigi religinės patirties turinys ir objektas moderniame socialiniame kontekste pakito, tačiau ji vis dar išlaiko tą pačią bendruomenės vienijimo funkciją.

Išvados

Šiame straipsnyje atlikome tiek religijos sociologijos klasikų, tiek šiuolaikinių sociologų darbų analizę, kuri leido aptarti tradicinės ir moderniosios religijos, egzistuojančios tradicinėje ir modernioje visuomenėje, idealiuosius tipus. Atskleidėme jų ypatumus, susijusius su socialinio konteksto, kuriame jos egzistuoja, pokyčiais, tokiais kaip modernizacija, urbanizacija, ir jų sąlygotu diferenciacijos procesu. Aptarėme kai kuriuos religijos modernioje visuomenėje empirinius tyrimus, leidžiančius teigti, kad modernioji religija – individualiai konstruojamas reiškiny, atitinkantis jo vartotojo poreikius. Galime matyti, kad moderniosios religijos socialiniame kontekste viešas religijos vaidmuo išlieka svarbus, tačiau jis atsiskiria nuo individualaus vaidmens. Remdamiesi evoliuciniu požiūriu į religijos vaidmenį visuomenėje galime teigti, kad esama situacija susidarė laipsniškai, t. y. patiriant Reformacijos sąlygotus pokyčius, kurie lėmė religijos perkėlimą į privačią sferą.

Minėta sociologijų darbų analizė leido mums sukonstruoti dviejų idealiųjų tipų – tradicinės ir moderniosios religijos – schemą. Kaip minėjo ne vienas teoretikas, nerasime visuomenės, kurioje vyrautų vienas kuris nors aptartas idealusis religijos tipas. Be abejo, religijos raiška šiuolaikinėje visuomenėje įvairiapusė, apimanti tiek tradicinės, tiek moderniosios, be to, veikusiai jau ir postmoderniosios religijos tipų bruožus. Tačiau, žvelgiant į religiją iš sociologinės perspektyvos, analizuojant šį reiškinį sociologiškai, jo socialinio konteksto fone būtų naudinga pasitelkti mūsų suurtą idealiųjų religijos tipų modelį. Jis leidžia daryti perskyrą tarp tradicinės ir moderniosios religijos, identifikuoti jų bruožus, atsižvelgiant į visuomenės, kurioje ji reiškiasi, būseną. Šitai atliekama esamos padėties inventorizacija, ir žvelgiama į ateitį, kai būtina tirti religijos reiškinį postmoderniame socialiniame kontekste.

Literatūra

- Barker, E. 2005. "The Church Without and the God Within: Religiosity and/or Spirituality?" In *Religion and Patterns of Social Transformation*, eds. D. Marinovic Jerolimov, S. Zrinščak, I. Borowik, 23–47. Zagreb: Institute for Social Research.
- Bauman, Z. 1998. "Postmodern Religion?" In *Religion, Modernity and Postmodernity*, ed. P. Heelas, 55–78. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z. 2007 [2003]. *Likvidi meilė: apie žmonių ryšių trapumą*. Vilnius: Apostrofa.
- Bellah, R. N. 1964. "Religious Evolution. *American Sociological Review*", 29: 358–374.
- Bellah, R. N. 1976. "New Religious Consciousness and the Crisis of Modernity." In *The New Religious Consciousness*, eds. Ch. Glock, R. Bellah, 333–352. Berkeley: University of California Press.
- Berger, P. L. 1967. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Doubleday.
- . 1980. *The Heretical Imperative: Contemporary Possibilities of Religious Affirmation*. London: Collins.
- . 2001. "Reflections on the Sociology of Religion". *Sociology of Religion*, 62 (4): 443–453.
- Berger, P. L., Berger, B., & Kellner, H. 1974. *The Homeless Mind*. Harmondsworth: Penguin.
- Bruce, S. 1998. "Cathedrals to Cults: the Evolving Forms of the Religious Life." In *Religion, Modernity and Postmodernity*, ed. P. Heelas, 19–35. Oxford: Blackwell.
- Bruce, S. 2002. *God is Dead. Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.
- Casanova, C. 1994. *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Davie, G. 1994. *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging*. Oxford: Blackwell.
- . 2008. "Thinking Sociologically about Religion: Contexts, Concepts and Clarifications." In *The Centrality of Religion in Social Life. Essays in Honour of James A. Beckford*, ed. E. Barker, 15–28. Aldershot: Ashgate.
- Dobbelaere, K. 1987. "Some Trends in European Sociology of Religion: The Secularization Debate." *Sociological Analysis*, 48 (2): 107–137.
- . 1999. "Towards an Integrated Perspective of the Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization." *Sociology of Religion*, 60 (3): 229–247.
- Durkheim, E. 1999 [1912]. *Elementarios religinio gyvenimo formos*. Vilnius: Vaga.
- Gellner, E. 1993 [1992]. *Postmodernizmas, protas ir religija*. Vilnius: ALK/Pradai.
- Giddens, A. 2000 [1991]. *Modernybė ir asmens tapatumas. Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
- Glock, Ch. Y., & Stark, R. 1965. *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally & Co.
- Heelas, P. 1998. "Introduction: On Differentiation and Dedifferentiation." In *Religion, Modernity and Postmodernity*, ed. P. Heelas, 1–18. Oxford: Blackwell.
- Hervieu-Leger, D. 2001. "Individualism, the Validation of Faith, and the Social Nature

- of Religion in Modernity." In *The Blackwell Companion to Sociology of Religion*, ed. R. K. Fenn. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Hood, Jr. R. W. 2003. "The Relationship Between Religion and Spirituality." In *Definining Religion: Investigating the Boundaries Between the Sacred and Secular*, eds. A. L. Greil, & D. G. Bromley, 241–264. JAI: An Imprint of Elsevier Science.
- Luckmann, T. 1967. *The Invisible Religion*. London: Macmillan.
- Martin, D. 1978. *A General Theory of Secularization*. Oxford: Blackwell.
- McGuire, M. B. 2008. "Towards a Sociology of Spirituality: Individual Religion in Social/Historical Context." In *The Centrality of Religion in Social Life. Essays in Honour of James A. Beckford*, ed. E. Barker, 215–232. Aldershot: Ashgate.
- Norris, P., & Inglehart, R. 2004. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Roof, W. C. 1994. *A Generation of Seekers. The Spiritual Journeys of the Baby Boom Generation*. San Francisco: Harper Collins.
- Shimanzono, S. 2008. "Contemporary Religions and the Public Arena: Centring on the Situation in Japan." In *The Centrality of Religion in Social Life. Essays in Honour of James A. Beckford*, ed. E. Barker, 203–214. Aldershot: Ashgate.
- Touraine, A. 1974. *The Post-Industrial Society: Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society*. London: Wilwood House.
- Weber, M. 1997. *Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia*. ALK: Pradai.
- _____. 2000. *Religijos sociologija*. ALK: Pradai.
- Wilson, B. 1966. *Religion in Secular Society*. Harmondsworth: Penguin Books, Ltd.
- Wuthnow, R. 1998. *After Heaven. Spirituality in America since the 1950s*. Berkeley: University of California Press.
- Zinnbauer, B. J., & Pargament, K. I. 1997. "Religiousness and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy." *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36 (4): 549–564.

Premises for the Emergence, Manifestation and Peculiarities of Modern Religion

Summary

The article discusses the premises for the emergence of modern religion, its manifestation and peculiarities. The analysis of the ideas of the classics of sociology of religion such as Robert Bellah and Thomas Luckmann and contemporary sociologists Grace Davie, Cose Casanova, Steve Bruce, Zygmunt Bauman, Paul Heelas and Ronald Inglehart leads author to conclude that the premises for the emergence of modern religion are structural, value-related and ideological. The main differences between traditional and modern religion can be found in the social contexts. Modern religion is an individually constructed social phenomenon existing in the social context where public religions are important actors. Analyzing the scholars' works on relation, the author constructs a scheme of ideal types of traditional and modern religion, compares them and draws guidelines for the study of contemporary religious phenomena.